

Oponentský posudek na disertační práci

Jméno a příjmení doktoranda: *JUDr. Petr Válek, LL.M.*

Téma disertační práce: Role soudů v rozvoji mezinárodního trestního práva. *Non exemplis, sed legibus iudicandum est?*

Oponent disertační práce: prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.

První otazník: název disertační práce

První část názvu disertační práce není přehnaně sdělná. Čtenáři nemusí být úplně jasné, co znamená první výraz. První slovo může být nahrazeno v souladu s výkladovou substitucí výrazem „úloha“. Avšak nahrazení jednoho slova slovem jiným, třebaže s významem podobným, nenapomáhá jejímu porozumění. Nezvyšuje stupeň individuálního pochopení. Obdobný sémantický problém vzniká s výrazem „rozvoj“. Je jeho významovou složkou složka (funkce) formativní (vědomé, záměrné úsilí tvořit pravidla mezinárodního práva)¹ neboli normotvorná, možnost i schopnost formulovat pravidla mezinárodního trestního práva, nebo je míněna složka výkladová a aplikační. Nebo se funkce, a tím významové složky výrazů, které jen nepřímou odrazují realitu, protínají?

Až římskoprávní věta (CIC) konkretizuje téma. Poskytuje mu sdělnost i určitost. Podle normativně právní věty nelze rozhodovat podle precedentů. Musí být rozhodováno podle zákonů. Doktorand ukončuje normativně právní větu otazníkem. Uvnitř otazníku se objevuje obsah a účel práce.

Bylo by krajně přehnané tvrdit, že vše je skryto v otazníku. Otazník je ovšem opravdovým symbolem disertační práce. Autor vychází z předpokladu soudního aktivismu, jenž podle jeho názoru nezasáhl jenom systémy vnitrostátního práva. V mezinárodním právu se dlouho nemohl projevit. Institucionalizovanému mezinárodnímu právu chybí organizovaná soudní soustava. Jenom odvětví mezinárodního trestního práva se může stát mateřím základem mezinárodního soudního aktivismu. Ustavené *ad hoc* tribunály (ICTY, ICTR), smíšené soudy (SCSL aj.) a Mezinárodní trestní soud (ICC) umožňují lehčeji sledovat, diagnostikovat domnělý nebo skutečný jev soudního aktivismu v mezinárodním trestním právu.

V uvedeném smyslu se na s. 11 doktorand táže, je-li „možné naleznout trend posilování role soudů, který znatelný ve vnitrostátních právních řádech, také v mezinárodním právu trestním“. Podstatou otázky je dvojí, nechovají-li se mezinárodní trestní tribunály nebo soudy rovněž jako tvůrci mezinárodněprávních pravidel, a tak dílem nahrazují formativní funkce států coby primárních „zákonodárců“ mezinárodního práva. A také, nepoužívají-li tyto orgány soudní rozhodnutí jako precedenční právo?

Aby doktorand odpověděl na divergentní otázku, sestavil práci tak, že ji jednoduše, binárně rozdělil na obecnou a zvláštní část. V obecné části posoudil postavení soudních rozhodnutí (*case law*) v mezinárodním právu vůbec a zvláště v mezinárodním trestním právu.

¹ The Work of the International Law Commission. Fifth Edition, United Nations, New York, 1996, s. 14.

Kdežto ve druhé část označuje tři způsoby rozvoje mezinárodního trestního práva, a to nalézací, interpretační a dotvářecí. Tyto způsoby dokumentuje jednotlivými případy, a tím i příklady. Způsoby jsou myšlenkově odvozeny od A. Casseseho, jehož právě cituje autor na s. 34.

Druhý otazník: obecná část

Obecná část není solidním základem či zdůvodněným východiskem pro posuzování toho, rozhodují-li mezinárodní tribunály o vině a trestu především podle uznaných formálních pramenů a nikoliv podle „*case law*“. Na s. 20 dospívá doktorand k všeobecně známému, pozitivistickému zjištění, že „soudní rozhodnutí jakožto podpůrný prostředek k určování právních pravidel nejsou samostatným pramenem mezinárodního práva“. To vyplývá z pravidla uznání obsaženého v čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora. Podle autora jsou soudní rozhodnutí materiálním, resp. pomocným pramenem mezinárodního práva, a to na rozdíl od pramenů formálních. Na tomto místě doktorand cituje Malenovského učebnici (Lépe by bylo ovšem hovořit o materiálních pramenech mezinárodního práva, které působí na právní vědomí normotvůrců a v jisté míře fakticky ovlivňují jejich novotvorbu).² Sám Malenovský jimi míní „soubor činitelů, které zasahují dříve, než norma vstoupí do společenské reality jako součást platného mezinárodního práva“.³

V návaznosti na ztotožnění soudních rozhodnutí s materiálními prameny doktorand tvrdí, že některá soudní a arbitrážní rozhodnutí se stala prostředkem progresivního rozvoje mezinárodního práva. Mimochodem vysvětlení výrazu „rozvoj“ vysvětluje čl. 15 Statutu Komise OSN pro mezinárodní právo jako přípravu návrhu úmluv. Takže doktorand míní prostředky progresivního rozvoje něco jiného než Komise, státy i hlavní proud akademické obce. Ubírá se vlastní, trochu nejasnou, málo probádanou stezkou, a to doposud široce neužívanou.

Aby svůj názor doložil, odkazuje na některé případy rozhodčího nebo soudního charakteru (Alabama, Palmas, Naulilaa, Barcelona Traction, Nottebohm aj.). Rovněž se dovolává výsledků posudkové činnosti Mezinárodního soudního dvora (Náhrady za škody způsobené ve službách OSN, Výhrady k Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia apod.). Soudní dvůr se tady vydal za hranice „pouhého nalézání existujícího mezinárodního práva“ (s. 21). Například se domnívá, že Mezinárodní soudní dvůr na základě doktríny implicitních pravomocí dovodil mezinárodněprávní subjektivitu OSN, čímž se názorově vzdaluje různým teoretickým proudům, které odlišně vykládají tento posudek. Výklad posudku je vskutku osobitý. Přece stačí, aby mezinárodní organizace (včetně OSN) byla subjektem jediného mezinárodního oprávnění anebo povinnosti. Je takové statutární pravidlo obsaženo v Chartě OSN? Samozřejmě, a to výslovně. Doktrína implicitních pravomocí zdá se být druhotnou.

² J. Malenovský, *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno, 2007, s. 216.

³ Tamtéž, s. 173.

Tady se prokazuje, že v obecné části chybějí osudové, nejpodstatnější otázky a odpovědi, které jsou zachyceny jenom zlomkovitě a neúplně v obou věcných částech. Otázka, co je mezinárodní právo a co je mezinárodní trestní právo, se v práci nevyhnutelně spojuje se základní otázkou, jak je mezinárodní právo a mezinárodní trestní právo tvořeno. Kým a proč je tvořeno? Stejně tak musí být zodpovězena otázka, co je výklad v mezinárodním právu. A rovněž, co je soudní výklad. Stejně otázky se týkají aplikace v mezinárodním právu. Teprve poté může autor odpovídat na divergentní a hraniční otázky ohledně toho, neřídí-li se náhodnou mezinárodní tribunály či soudy při rozhodování *case law*, namísto používání pravých formálních pramenů mezinárodního práva. Proto autorovy odpovědi nejsou úplně prokazatelné a místy působí jako prosté domněnky.

Obecná část rovněž nenaznačuje statické, ale i dynamické schéma nalézání a výkladu obyčejových pravidel. Míním zřetelné schéma. Tu nestačí, že autor odkazuje ve zvláštní části na banální doktrinární nebo judiciální poznatky. Tyto se mu stávají základem pro kritické rozbory. Nerozlišuje u dlouhodobé praxe například individuální a kolektivní stejnorodost v chování aktivních subjektů. Nepíše o svébytnostech obyčejového formování pravidel v mezinárodním trestním (humanitárním; srov. Casseseho) právu. Nerozebírá, co je skutečně *opinio iuris* nebo co jím sám míní. Vzpomínané nedostatky se projevují v analýzách navazující konkrétní části.

Třetí otázka: zvláštní část

Ze tří způsobů rozvoje mezinárodního trestního práva lze krátce rozebrat ten nejjednodušší: interpretační. Výklad i aplikace jsou způsoby existence práva, a to včetně mezinárodního. Výklad je v nejobecněji vzato vysvětlováním i zdůvodňováním významu originálu, tj. obvykle pravidla chování, jehož význam utváří významy jednotlivých výrazů obsažených ve větě, která pravidlo vyjadřuje. Není procesem vědeckým. Výklad v právu má být jednohlasný, i když se nevylučuje jeho mnohohlasný výsledek kvůli pluralitě smluvních stran nebo mezinárodních soudů. Výklad v mezinárodním právu není schematickým, nepostupuje se od jazykového postupu (kánonu), přes kontext k účelovosti, spíše převažuje interaktivní přístup, který protěžuje v souladu s dobrou vírou určitý *ad hoc* postup spoléhající na tyto kánony.

To se projevuje například u výkladu právního výrazu „skupina“, ať je národnostní, rasová, etnická nebo náboženská. Buď se výklad ubírá objektivistickým způsobem (hledání intenzionálních znaků, anebo fenomén extenze), nebo subjektivistickým způsobem, jenž spoléhá na percepce. Či se dokonce objevuje jejich kombinace.

To vůbec neznačí, že se jedná o formování pravidel mezinárodního práva, jazyk je živoucí fenomén. A také významy právních výrazů se vyvíjejí i ustalují i negují; jsou v čase proměnnými. Zde je vnitřně přítomen latentní prvek rozvoje. V tom se s doktorandem shodují. Jinou otázkou je, čím interpretační výsledek poměřovat. Na to doktorand odpověď také nedává. Je to snad úmysl těch, kteří pravidlo zformulovali? Je to snad spravedlnost? Nebo právní jistota či legitimní očekávání?

Čtvrtý otazník: závěr

Autor v závěru píše (s. 138), že zásada *non exemplis, sed legibus iudicandum est* se v mezinárodní soudní praxi příliš neuplatňuje. Polemický závěr. To znamená, že tribunály a soudy používají judiciální rozhodnutí jako precedenční právo, tedy *de facto* jako formální pramen. Nebo spíše jsou tato soudní rozhodnutí důkazy existence obyčejové praxe a *opinio iuris*? Takto odpovídá doktorand na otázku v názvu práce a na otazník, který název uzavírá. Na divergentní otázku, tak v těchto souvislostech Petr Válek nalézá divergentní odpověď či spíše odpovědi. S nimiž se nemusí kdokoli ztotožnit. Dokonce vůbec.

Přesto práce představuje vědecký pokus o pojmenování a posouzení problémů spojených s tzv. rozvojem mezinárodního trestního (i humanitárního) práva. Pokus, jenž přináší kritické postřehy a v českém právním prostředí málo známé anebo neznámé poznatky. V tomto je práce přínosná. Proto disertační práci doporučuji k obhajobě a prohlašuji, že splňuje požadavky kladené na tento druh kvalifikačních prací.

Závěrem uvádím, že oponentský posudek toliko nepatrně vstupoval do konkrétních otázek obsažených ve zvláštní části disertace. Z toho důvodu, že spatřuji prvotní problémy v části obecné. Doktorand by tudíž měl při ústní obhajobě vyrovnat s těmi obecnými otázkami, které jsou v posudku v několika odstavcích položeny.

V Brně dne 21. června 2009

